

před více než stopadesátí lety Mořicem Trapem. Problematikou interpretace maleb ve znojenské rotundě se na různé úrovni zabývaly příspěvky Jiřího Kachlůka (str. 20–24), Aleše Novotného (str. 25–42), který hodně svých názorů uložil do poznámek, Jaroslava Pazoura (str. 43–70) počítajícího se stavbou rotundy v druhé polovině 9., případně počátku 10. stol., Libora Slováka (str. 71–74) a Františka Sysla (str. 75–77), který kriticky hodnotí způsoby restaurování maleb (v článku je na několika místech zaměněno jméno Riedel a Friedel). Dlouhý, bohatou literaturou i dokumentací doplněný, je článek Petra Šimíka (str. 78–123) v němž kromě problematiky znojenské rotundy najdeme kritické poznámky k publikovanému názoru Dušana Třeštíka ohledně přílby sv. Václava (str. 96) i k datování hrobu K1 na pražském hradě (str. 114–115). Co se týče datování vzniku rotundy klade její počátky do 10. stol. a malby považuje za vyjádření moravské, respektive velkomoravské, tradice ve třech etapách 11. a 12. stol. Naproti tomu Zuzana Všečeková (str. 124–130) považuje postavy donátorů za zobrazení Konráda Znojenského a jeho manželky Marie. Bohužel bez jakýchkoliv odkazů na literaturu je článek Mirko Kadeřávka (str. 131–139) v němž se autor snaží objevit začlenění stavby rotundy do širšího dispozičního schématu. Shrnutí výsledků archeologických výzkumů na znojenské hradní ostrožně najdeme v práci Bohuslava Františka Klímy (str. 140–154). Byly objeveny výrazné stopy po osídlení v různých obdobích pravěku a pak až od 11. stol. Předсловanským osídlením lokality se podrobně zabýval Vladimír Podborský (str. 175–185). Kultem sv. Kateřiny Alexandrijské, již je rotunda zasvěcena, se zabývá Jan Klabušícký (str. 155–165). Předběžnou zprávu o výsledcích výzkumu v areálu minoritského kláštera ve Znojmě, bohužel bez dokumentace a s neúplnou literaturou, najdeme v článku Jaromíra Kovárníka (str. 166–174). O možnostech a výsledcích termovizního měření, které bylo směřováno na poznání anomálií v obvodových stěnách rotundy, informovali Milan Vlček a Jitka Balíková (str. 186–188). Potěšitelné je, že do sborníku byly zařazeny i příspěvky slovenských autorů Ingrid Gajdošové (str. 189–191) a Alexandra T. Ruttkaye (str. 192–208), které problematiku znojenské rotundy posouvají do širších středoevropských souvislostí. Zvláště v článku A. T. Ruttkaye najdeme shrnutí názorů na nejstarší rotundy zkoumané na území Slovenska i studii týkající se přípravy malty pro rané středověké stavby.

Ze sborníku je patrné, že znojenská rotunda patří právem k jedné z nejvýznamnějších památek Moravy a proto jí věnují pozornost zájemci z různých oborů. Jen stěží můžeme očekávat nějaké definitivní výsledky, ale třibení názorů, především těch které jsou řádně doloženy, přece jenom posouvá znalosti na vyšší úroveň a k větším detailům. Dalšího pokroku v problematice znojenské rotundy lze očekávat jednak od zapojení přírodovědných disciplín a pak v zařazení do širšího, přinejmenším středoevropského, kontextu.

JOSEF UNGER

Ludvík Belcredi: **Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi.** Archeologický výzkum zaniklé středověké vsi Bystřece 1975–2005. S příspěvky J. Šmerdy a J. Havlíka (nálezy numismatické), St. Houzara (kamenné artefakty), J. Zemana, V. Ustohala, A. Buchala a K. Stránského (metalografie), V. Jankovské (pylová analýza), F. Kühna a E. Opravila (rostlinné makrozbytky), M. Martínkové (identifikace dřevin) a V. Haška (geofyzikální prospekce). 264 vyobrazení, 48 tabulek nálevového fondu, celkem 482 stran. Vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 2006.

Výzkum zaniklé středověké vesnice Bystřec představuje významný přínos pro celkovou charakteristiku středověké vesnice na Moravě. Zatímco zaniklé středověké vesnice Pfaffenschlag a Mstěnice se nacházely na jihozápadní Moravě, je lokalita Bystřec důležitým pramenem pro oblast střední Moravy. Archeologickým výzkumem byl odkryt půdorys celé středověké vesnice, který představuje dvouřadou lesní lánovou ves. Jejich 22 usedlostí bylo rozloženo v délce 500 m po obou březích potoka Rakovce. Ves ležela v nadmořské výšce 451–475 m.

V úvodní kapitole seznamuje autor s historií holštejnského panství, se vznikem Bystřece a s průběhem kolonizace. První písemná zpráva o Bystřeci je z r. 1349, kdy ves měla název Mehrlingsschlag. Koncovka místních jmen -schlag je charakteristická pro rakouské území Waldviertelu. Je proto pravděpodobné, že němečtí kolonisté přišli z rakouského území krátce po polovině 13. století a ves dostala jméno podle lokátora. Kolonizaci na Jedovnicku prováděli páni z Ceblovic, kteří od 2. poloviny 13. století sídlili na Holštejně a měli majetek také na území Rakouska, odkud měli možnost získávat kolonisty.

Do úvodu autor zařadil studii M. Hrádka o geomorfologických podmínkách středověké vesnice.

Nejrozsáhlejší je kapitola druhá s katalogem jednotlivých usedlostí rozdělených na jižní a severní stranu. Vzhledem k velkému rozsahu rozboru jednotlivých usedlostí není možno se jimi zabývat jednotlivě. Na tomto místě uvedeme autorův postup při charakteristice usedlostí. Představu popisované usedlosti usnadňují kresebné rekonstrukce všech objektů. V úvodní části seznamuje autor velmi podrobně s nálezovou situací, která je doplněna půdorysným zobrazením. Obsáhlý popis doplňuje fotografická dokumentace, často v barevném provedení. V řadě usedlostí byla zachycena i starší fáze, která je rovněž dokumentována jako půdorysně tak i kresebnou rekonstrukcí. V závěru popisu je podán rozbor nálezů.

Charakteristikou bystřeckých usedlostí se L. Belcredi zabývá ještě jednou v kapitole Stavební podoba středověké usedlosti (str. 284–290). Základním poznatkem je zjištění, že usedlosti v Bystřeci nebyly budovány šablonovitě, ale byly velmi odlišné. U řady menších usedlostí docházelo k jejich přestavbám, zatímco usedlosti velké byly stabilnější. V této části rozboru se autor především zaměřil na popis jednotlivých staveb, zatímco jejich vlastní uspořádání v rámci dvora a tím i charakter typu usedlosti zůstaly nezodpovězeny.

V rámci usedlosti se autor dále zabýval jizbou a jejím vybavením. Většina usedlostí měla jen jednoprostorový dům, který byl nejdůležitějším objektem celé usedlosti. Plošný výměr jizby se pohyboval od 17,6 m² do 27,5 m². V době zániku vesnice měly všechny domy kamennou podezdívku, na níž spočívala srubová konstrukce stěn.

Otopné zařízení v jizbě tvořila pec opatřená u ústí ohništěm kruhového nebo oválného tvaru. Některá otopná zařízení plnila funkci výhňe, nebo např. v usedlosti XI byla kombinace pece s výhni. Zvláštní vybavení měla jizba v usedlosti X, v níž byly dvě pece.

Vzhledem k tomu, že domy byly většinou jednoprostorové, chyběly v nich síně. Ty byly zaznamenány ve třech případech. Ve dvou to byly trojdielné domy, v nichž síň byla komunikací mezi jizbou a komorou a v případě usedlosti XIV se patrně jednalo o zastřešený prostor otevřený směrem do dvora. Doplnil bych ještě, že prostor síně byl také před jizbou usedlosti I.

Z hospodářských staveb plnily v Bystřeci důležitou funkci komory. Byly to stavby se srubovou konstrukcí stěn, ve dvou případech se jednalo o stavby celokamenné. Počet komor v usedlostech se pohyboval od jedné do tří. Některé z těchto staveb plnily funkci stodol, sýpek, kolen, dřevníků a stájí pro dobytek.

Přehled o velikosti jednotlivých usedlostí, o počtu komor a velikosti zásobních jam podávají tabulky na str. 304–305.

Důležitým přínosem každého archeologického výzkumu jsou nálezy hmotné kultury. V případě výzkumu v Bystřeci jsou to keramika a předměty kovové.

Keramický soubor představuje několik druhů keramické produkce. Mezi nejstarší keramické výrobky patří keramika tuhová, hojně zastoupená v zemnici obj. 57. Zcela výjimečné jsou džbány s výlevkou a trmenovým uchem. Analogické nálezy pocházejí z hrádku Gaiselberg v Dolním Rakousku, kde je tato keramika datovaná do poloviny 13. století. Keramika z Bystřece je tedy důležitým dokladem keramické produkce od poloviny 13. do začátku 15. století. Nejpočetnější jsou zastoupeny střepy z hrnců a to jak okraje, tak jejich výdutě a dna. K hrncům patří polkice a to jak ploché (těch je méně) tak zvonovité. Početně jsou za hrnci džbány. Poměrně malý počet vykazují misky, poháry, nálevky, kaňanky, pánve, cedníky a přesleny. Větším počtem jsou zastoupeny zásobnice, které sloužily k ukládání zemědělské produkce. Přehled nálezů keramiky je zpracován v tabulkách (str. 339). Přehled procentuálního zastoupení jednotlivých typů okrajů hrncovitých nádob a zastoupení starších tvarů nádob vykazují tabulky na str. 340. Nálezy drobných plastik (hlavička madony, pravděpodobně postava Krista s beránkem a jiná postava se sepjatými rukama) jsou svědectvím duchovní kultury a dokladem křesťanství ve středověké vesnici. Charakteristiku keramických nálezů doplňují tabulky s nejčastějším tvarovým zastoupením okraje (tab. XXIX, XXX, XXXI) a s nejčastějším výskytem výzdobných motivů (tab. XXXII).

Velmi hodnotný soubor představují předměty kovové. Ze stavebního kování je to velmi hodnotný soubor gotických klíčů, skoby, petlice, petlicová oka, kování zámku, visací zámek a zástrčky. Nechybí ani závěsy dveří a okenice.

Ze zemědělského náradí jsou zastoupeny různé radlice (úzký tvar tzv. sošníka, radlice kopinatá), otky, srpy a hřeby bran. Velmi vzácný nález představuje kosan. O chovu dobytka svědčí železné hroty vidlí, ovčácké nůžky, koňské podkovy, hřebľa, udidla, ostruhy a trmeny. K velmi vzácným nálezům patří dvojhrotá motyka, velmi dobře zachované kování ryče a senné vidle.

Pro provoz zemědělství byly důležité vozy, z nichž byly v Bystřeci nalezeny kování osy kola vozu, náboj kola a zdeř kola. Nechybí také zákolníky, které zabraňovaly sjetí kola s osy. Důležitou součástí vozu byly váhy, jejichž kování bylo v Bystřeci rovněž nalezeno.

Z předmětů, které sloužily k vybavení domácnosti, jsou v nálezech nože, šídlo, koželužská škrabka, kovová vřetena, průbojník, hřeblice, očílka, břitvy a přezky.

K výkonu řemeslných prací sloužila kladiva různých tvarů, sekery, nebozezy, sekáče, vrtáčky a dláta.

Z bojových předmětů byly nalezeny hroty šípů, kopí, napínák kuše, článek bronzové rukavice, část polkice a boční zástitný trn tesáku. Přehled nálezů železných předmětů je zpracován v přehledné tabulce (str. 376–377).

Autor věnoval pozornost také extravilánu vesnice, zejména uspořádání polí.

Pro hospodářský život vesnice byly důležitá pole, zahrady, louky, a pastviny. Uspořádání polí kolem vesnice tvoří plužinu. Plužina Bystřece se skládala ze čtyř tratí a zachovala se celá. Polní parcely nenavazovaly na usedlosti přímo, ale měly cca 200 m odstup. Celková plocha bystřecké plužiny představovala 399 ha. Na jednu usedlost tak připadalo v průměru 18 ha.

Na závěr se autor zabýval příčinami zániku vesnice. Jeho zamyšlení nad katastrofou, která vesnici postihla přepadem vojska, dokumentuje na několika nálezech, které zjistil v usedlostech. Hospodyné připravovaly jídlo, sušení hrušní a na poslední chvíli se jim snad podařilo ještě utéci. Celá vesnice lehla popelem.

Ludvík Belcredi vykonal záslužné dílo, jež představuje 30 let namáhavé práce v terénu a obdivuhodné je, že v poměrně krátkém čase od skončení výzkumu výsledky zpracoval v tak obsáhlé publikaci. Tato publikace představuje jedinečný zdroj autentických pramenů pro vývoj středověké vesnice na Moravě. Je třeba ocenit rovněž heuristickou důkladnost, popis objektů a zvládnutí složité dokumentace při vícefázovém osídlení. Zvláště třeba ocenit, že archeologický výzkum doplňuje celá řada expertiz přírodovědných a technických věd. Monografie Bystřec je ukázkou pracovitosti, svědomitosti a obětavosti v nesnadné badatelské práci.

Na závěr knihy je připojena literatura a německé resumé.

VLADIMÍR NEKUDA